

Friedrich Engels

KARL MARXIN KUOLEMASTA

I

Jälkikäteen olen saanut vastaanottaa vielä eräitä surunvalitteluja, jotka todistavat miten yleistä osanotto on ollut. Minun on annettava selvitys niistä.

Maaliskuun 20. päivänä neiti Eleanor Marx sai »Daily Newsin» toimitukselta seuraavansisältöisen ranskankielisen sähköpostin:

»Moskova, 18. maaliskuuta. »Daily Newsin» toimitus, Lontoo. Olisitteko hyvä ja välittäisitte herra Engelsille, »Englannin työväenluokan» kirjoittajalle ja Karl Marx -vainajan läheiselle ystävälle sen pyynnön, että hän laskisi »Pääoman» unohtumattoman tekijän arkulle seppeleen, jossa seuraava kirjoitus:

'Työläisten oikeuksien puolustajalle teorian alalla ja niiden toteutuksen ajajalle elämässä — Moskovan maataloudellisen Petrovski-akatemian opiskelijat.'

Herra Engelsiä pyydetään ilmoittamaan osoitteensa sekä seppeleen hinta. Summa lähetetään hänelle välittömästi.

Moskovan Petrovski-akatemian opiskelijat»

Sähkösanoma tuli joka tapauksessa liian myöhään, sillä hautajaiset pidettiin 17. maaliskuuta.

Edelleen ystävämme P. Lavrov lähetti Pariisista 31. maaliskuuta 124,50 frangin eli 4 punnan 18 šillingin 9 pennyn osoituksen. Summan ovat hänelle lähettäneet Pietarin teknisen korkeakoulun oppilaat sekä venäläisten opiskelevien naisten ryhmä, samoin Karl Marxin haudalle laskettavaa seppelettä varten.

Kolmanneksi »Sozialdemokrat»¹⁰⁶ ilmoitti viime viikon numerossaan, että odessalaiset opiskelijat tahtovat niin ikään, että heidän nimissään lasketaan seppele Marxin haudalle.

Koska Pietarista tulleet rahat riittävät hyvin kaikkiin kolmeen seppeleeseen, otin vapauden maksaa myös moskovalaisten ja odessalaisten seppeleet sillä summalla. Täällä ei ole juuri totuttu seppelenuhoihin ja niiden valmistamisesta on aiheutunut viivytyksiä. Seppeleet voidaan kuitenkin laskea ensi viikon alussa ja voin sitten heti esittää »Sozialdemokratissa» laskelman saadun rahan käytöstä.

Täkäläisen Työläisten kommunistisen sivistysyhdistyksen välityksellä saimme *Solingenista* ison ja kauniin seppeleen »Karl Marxin haudalle Solingenin saksijäsen- ja miekkateollisuuden työläisiltä». Kun me laskimme sen maaliskuun 24. päivänä, havaitsimme, että haudanhäpäisijä oli leikannut ja varastanut »Sozialdemokratian» ja Työläisten kommunistisen sivistysyhdistyksen seppeleistä punasilkkisten nauharuusukkeiden pitkät päät. Hautausmaan hallinnosta vastaaville tehdyt valitukset eivät auttaneet, mutta niiden avulla saataneen suojaa vastaisuudessa.

Eräs Sveitsissä toimiva slaavilainen yhdistys¹⁰⁷ toivoo,

»että Karl Marxin muistoksi perustettaisiin hänen nimeään kantava kansainvälinen rahasto, joka tukisi suuren vapautustaitelun uhreja ja edistäisi itse taistelua.»

Yhdistys on lähettänyt alkusumman, jonka otan toistaiseksi hallintaani. Ehdotuksen kohtalo riippuu tietenkin ennen muuta siitä herättääkö se vastakaikua, ja siinä tarkoituksessa julkaisen nyt ehdotuksen.

Asettaakseni tosiasioita lehdissä kiertelevien väärin huhujen vastapainoksi esitän lyhyesti seuraavat yksityiskohdat suuren teorian alalla toimineen johtajamme sairauden kulusta ja kuolemasta.

Kolmeen otteeseen toistettu kylpylähoito Karlsbadissa oli miltei täysin parantanut Marxin vanhan maksa-vaivan ja hän kärsi enää vain kroonisesta mahavaivasta ja hermojännityksestä, joka ilmeni päänsärkynä ja ennen kaikkea itsepintaisena unettomuutena. Kun hän oli kesäisin oleskellut merikylpylässä tai ilmaparantolassa, molemmat vaivat olivat enemmän tai vähemmän parantuneet ja tulivat häiritsevinä esiin vasta uuden vuoden jälkeen. Kokonaisuutena ottaen oli kroonisesta kurkkukivusta, myös unettomuutta aiheuttaneesta yskästä ja ja

kroonisesta keuhkoputkentulehduksesta vähemmän vaivaa. Kuitenkin juuri ne koituivat hänen kuolemakseen. Neljä tai viisi viikkoa ennen vaimonsa kuolemaa Marx sai äkkiä pahan keuhkopussintulehduksen, johon liittyi keuhkoputkentulehdus ja alkava keuhkokuume. Tauti oli hyvin vaarallinen, mutta kaikki sujui hyvin. Hänet lähetettiin ensiksi Wightin saarelle vuoden 1882 alussa ja sitten Algeriin. Sää oli matkan aikana kylmät ja keuhkopussintulehdus uusiutui Algerissa. Normaalioloissa siitä ei olisi ollut sen kummempia seurauksia. Mutta talvi ja kevät olivat Algerissa ennen näkemättömän kylmät ja sateiset, huhtikuussa siellä yritettiin turhaan lämmittää parantolan ruokasalia! Niin oli lopputuloksena yleisvoinnin huononeminen paranemisen sijasta.

Marx lähetettiin Algerista Monte Carloon Monacoon, ja hän sai kylmän ja kostean matkan vuoksi kolmannen, joskin lievemmän keuhkopussintulehduksen. Lisäksi sää oli jatkuvasti huono — hän näytti tuoneen sen mukanaan Afrikasta. Täälläkin hän joutui siis kamppailemaan uutta sairautta vastaan voimistumisen sijasta. Kesän alkaessa hän siirtyi tyttärensä rouva Longuetin luo Argenteuiliin ja sieltä käsin hän kävi läheisissä Enghienin rikkikylpylöissä saadakseen apua krooniseen keuhkoputkentulehdukseensa. Jatkuvasti kosteasta kesästä huolimatta hoito tehoi, tosin hitaasti, mutta kuitenkin lääkärin tyydytykseksi. Nyt he lähettivät hänet Veveyhin Genève järven rannalle ja siellä hän toipui suurimmaksi osaksi niin että hänelle annettiin lupa viettää talvi Englannissa, ei tosin Lontoossa, mutta maan etelärannikolla. Siellä hän aikoi lopultakin päästä uudelleen töihinsä käsiksi. Kun hän tuli syyskuussa Lontooseen, hän näytti terveeltä ja nousi usein seurassani ilman vaikeuksia Hampsteadin kukkulalle (se on noin 300 jalkaa korkeammalla kuin katu, jonka varrella hän asui). Marraskuun sumuisten säiden uhatessa hänet lähetettiin Ventnoriin, Wight-saaren eteläkärkeen. Ilma kääntyi siellä heti kosteaksi ja sumuiseksi ja väistämättömänä seurauksena oli uusiutunut vilustuminen, yskä jne., lyhyesti sanottuna seurasi heikentävä kotiaresti vahvistavan raittiissa ilmassa tapahtuvan liikunnan sijasta. Silloin rouva Longuet kuoli. Marx palasi seuraavana päivänä (12. tammi-

kuuta) Lohtooseen ja hänellä oli jo paha keuhkoputkentulehdus. Siihen liittyi pian kurkuspääntulehdus, joka teki nielemisen lähes mahdottomaksi. Vaikka hän kesti suurimmatkin kivut kaikkein stoalaisimmalla maltilla, siltikin hän joi nyt mieluummin litran maitoa, jota hän oli inhonnut koko ikänsä, kuin söi kiinteätä ravintoa. Helmikuussa kehittyi keuhkopaise. Lääkkeillä ei ollut mitään tehoa Marxiin, joka oli viisitoista kuukautta jo liiaksi lääkinnyt itseään. Korkeintaan ne heikensivät ruokahalua ja ruuansulatusta. Hän laihtui silmin nähdessä — se erottui miltei päivästä toiseen. Tästä huolimatta sairauden kokonaistila pysytteli suhteellisen suotuisana. Keuhkoputkentulehdus oli miltei parantunut ja nieleminen kävi helpommaksi. Lääkärit antoivat mitä parhaita toiveita. Sitten tapasin koko talon kyynelten vallassa — olin tulossa katsomaan häntä kello 14 ja 15 välillä, mikä oli paras käyntiaika. Hän oli käynyt niin heikoksi, että loppu oli kai lähellä, sanottiin. Ja silti hän oli vielä aamulla nauttinut halukkaasti viiniä, maitoa ja keittoa. Vanha uskollinen Lenchen Demuth, joka oli kasvattanut kaikki hänen lapsensa kehdestä pitäen ja ollut talossa neljäkymmentä vuotta, meni yläkertaan hänen luokseen ja palasi heti alas: »Tulkaa Te mukaan, hän on puoliuunessa.» Kun astuimme huoneeseen, hän oli nukahtanut kokonaan, mutta iäksi. Ei voi toivoa sen rauhallisempaa kuolemaa kuin mikä kohtasi Karl Marxia lepotuolissaan.

Lopuksi kerrottakoon vielä hyvä uutinen.

»Pääoman» toisen osan käsikirjoitus on kokonaan *tallalla*. En osaa vielä ratkaista missä määrin se on nykyisessä muodossaan painokelpoinen, sillä se on laajuudeltaan yli 1000 foliosivua. Kuitenkin »pääoman kiertokulku-prosessi» sekä »kokonaisprosessin hahmotukset» on muokattu nykyiseen asuunsa vuosina 1867—1870. On olemassa myös myöhemmän version alku sekä runsaasti kriittisiä poimintoja, etenkin Venäjän maanomistusoloista. Niitä voidaan mahdollisesti paljonkin käyttää vielä hyväksi.

Suullisella säädöksellään Karl Marx nimesi nuorimman tyttärensä Eleanorin ja minut kirjallisen jäämistönsä toimeenpanijoiksi.

Lontoossa 28. huhtikuuta 1883

II

Erfurtin sosiaalidemokraatit lähettivät Argenteuilista kauniin seppeleen, jossa oli punaiset nauhat muistokirjoituksineen. Onneksi joku oli sattumalta tulossa sieltä Lontooseen ja toi seppeleen mukanaan. Kun seppele laskettiin haudalle, todettiin, että Solingenin seppeleestäkin oli varastettu punaiset silkkinauhat.

Myös *Moskovasta*, *Pietarista* ja *Odessasta* tilatut kolme seppeltä olivat tällä välin valmistuneet. Estääksemme nauhojen varastamisen meidän oli leikattava pienet lovet niiden reunoihin niin että myöhempi käyttö kävi mahdottomaksi. Seppeleet laskettiin eilen. Sadekuuro oli jo tehnyt tehtävänsä *Erfurtin* muistonauhan osalta, joten sitä ei voinut enää käyttää muihin tarkoituksiin eikä varastaa.

Nämä kolme seppeltä maksoivat kukin 1 punnan 1 šillingin 8 pennyä eli yhteensä 3 puntaa 5 šillingiä. Minulle lähetetyistä 4 punnasta 18 šillingistä 9 pennystä jäi näin ollen jäljelle 1 punta 13 šillingiä 9 pennyä, jotka lähetin takaisin P. Lavroville maksajan tahdon mukaan käytettäväksi.

Suuren ihmisen kuolema tarjoaa pienille ihmisille erinomaisen tilaisuuden lyödä poliittista, kirjallista ja käteistä mynttiä. Seuraavassa vain pari julkisuuteen kuuluvaa esimerkkiä. Niihin moniin tapauksiin, joita on esiintynyt yksityisen kirjeenvaihdon alalla, ei tässä puututa.

New Yorkin ammattiyhdistysten keskusliiton¹⁰⁸ sihteeri Philipp Van Patten kirjoitti minulle (2. huhtikuuta) seuraavasti:

»Kun kaikki ryhmäkunnat liittyivät yhteen Karl Marxin äskeisen hautaamisen yhteydessä osoittaakseen kunnioitustaan kuolleelle ajattelijalle, niin *Johann Most* ystävineen levitti sangen suuriäänisesti väitettä, että hän olisi ollut läheinen Karl Marxille, että juuri hän oli tehnyt tämän 'Pääoman' populaariksi Saksassa ja että Marx olisi kannattanut Mostin johdolla levitettyä propagandaa.

Meillä on korkea käsitys Marxin kyvyistä ja vaikutuksesta. Emme voi uskoa, että hän olisi tuntenut myötätuntoa Mostin anarkistista hajottavaa ajattelu- ja toimintatapaa kohtaan. Tästä syystä pyytäisin Teiltä selvitystä siihen, mikä oli Marxin kanta kysymykseen anarkiasta ja sosiaalidemokratiasta. Mostin sopi-

mattomaan aikaan esittämä typerä jaarittelu on jo aiheuttanut runsaasti sekaannusta. Meistä on sangen kiusallista kun joudumme kuulemaan, että Marxin kaltainen korkea auktoriteetti olisi arvostanut moista taktiikkaa.»

Lähetin huhtikuun 18. päivänä vastauksen, joka kuuluu käännettynä seuraavasti:

»Vastaukseni Teidän kyselyynne huhtikuun 2. päivästä, joka koski Karl Marxin asennoitumista anarkisteihin ylipäätään ja Johann Mostiin erityisesti, on lyhyt ja selvä:

Marx ja minä olimme vuodesta 1845 lähtien¹⁰⁹ sitä mieltä, että tulevan proletaarisen vallankumouksen *eräänä* lopullisena seurauksena on *valtioksi* nimitetyn poliittisen organisaation vähittäinen hajoaminen. Tämän organisaation päätavoite on vanhastaan aina ollut varmistaa aseellisen väkivallan avulla se taloudellinen sorto, jota etuoikeutettu omistava vähemmistö kohdistaa työväenluokkaan enemmistöön. Etuoikeutetun omistavan vähemmistön hävitessä häviää myös aseistetun sorto- ja valtiovallan välttämätön tarve. Mutta samalla me olimme aina sitä mieltä, että päästäkseen tulevassa yhteiskunnallisessa vallankumouksessa tähän ja muihin paljon tärkeämpiin tavoitteisiin työväenluokan täytyy ensiksi ottaa haltuunsa valtion organisoitu poliittinen valta ja sen avulla tukahduttaa kapitalistiluokan vastarinta ja organisoida yhteiskunta uudelleen. Tämä on luettavissa jo 1847 kirjoitetun 'Kommunistisen manifestin' II luvun lopusta*.

Anarkistit panevat asian pääläelleen. He selittävät, että proletaarisen vallankumouksen on *alettava* hävittämällä valtion poliittinen organisaatio. Kuitenkin ainoa organisaatio, jonka proletariaatti voittonsa jälkeen löytää valmiina, on juuri valtio. Tämä valtio tarvitsee hyvin merkittäviä muutoksia ennen kuin se pystyy täyttämään uudet tehtävänsä. Mutta valtion hävittäminen tälläisellä hetkellä merkitsisi sen ainoan organismin hävittämistä, jonka avulla voittava proletariaatti voi saattaa juuri saavuttamansa vallan voimaan, pitää kapitalistisen vastustajansa kurissa ja toteuttaa yhteiskunnassa sen

* Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 358. *Toim.*

taloudellisen vallankumouksen, mitä ilman koko voiton täytyy päättyä uuteen tappioon ja työläisten joukkoteurastukseen, sellaiseen kuin Pariisin kommuunin jälkeen.

Tarvitaanko minun nimenomaista vakuutustani, että Marx asetui vastustamaan tätä anarkistista mielettömyyttä siitä ensimmäisestä päivästä lähtien, jona Bakunin sen nykyisessä muodossaan esitti? Kansainvälisen työväenliiton koko sisäinen historia on todistuksena siitä. Vuodesta 1867 lähtien anarkistit yrittivät vallata Kansainvälisen työväenliiton johdon mitä alhaisimmilla keinoilla. Pääesteenä heidän tiellään oli Marx. Viisivuotinen kamppailu päättyi siihen, että anarkistit erotettiin työväenliitosta Haagin kongressissa syyskuussa 1872. Ja Marx oli se joka teki eniten tämän erottamisen toteuttamiseksi. Vanha ystävämme *F. A. Sorge* Hobokenista oli kongressiedustajana paikalla ja voi niin halutessanne kertoa lähempiä yksityiskohtia.

Siirtykäämme sitten Johann Mostiin.

Jos joku väittää, että Most olisi anarkistiksi tultuaan ollut joissakin kosketuksissa Marxiin tai saanut tältä apua, hän valehtelee joko tietäen tai tietämättään. Sen jälkeen kun 'Freiheitin' ensimmäinen numero ilmestyi Lontoossa, Most kävi tapaamassa Marxia tai minua vain kerran tai korkeintaan kahdesti. Me emme liioin menneet tapaamaan häntä emmekä myöskään tavanneet häntä kertaakaan edes sattumalta. Lopulta emme tilanneet edes hänen lehteäänkään enää, koska siinä 'ei todellakaan ollut mitään'. Hänen anarkismiaan ja anarkistista taktiikkaansa kohtaan tunsime samaa halveksuntaa kuin niitä kohtaan, joilta hän oli molemmat oppinut.

Kun Most asui vielä Saksassa hän julkaisi 'populaarin' tiivistelmän Marxin 'Pääomasta'.¹¹⁰ Marxia pyydettiin tarkistamaan se toista painosta varten. Tein tarkistuksen yhdessä Marxin kanssa. Me totesimme, että oli tyydyttävä korjaamaan vain Mostin kaikkein pahimmat kömmähdykset tai muutoin saisi kirjoittaa koko jutun uudelleen alusta loppuun. Marx antoi myös luvan korjaustensa käytölle sillä nimenomaisella ehdolla, ettei hänen nimeään koskaan yhdistettäisi millään tavoin edes tähän Johann Mostin tekeleen parannettuun painokseenkaan.

Jos niin haluatte, voitte julkaista tämän kirjeen.»

Siirtykäämme sitten Amerikasta Italiaan.

Parisen vuotta sitten yksi nuori italialainen, herra *Achille Loria* Mantovasta lähetti Marxille kirjoittamansa maankorkoa käsittelevän kirjan¹¹¹ sekä saksaksi laatimansa kirjeen, missä hän ilmoittautui Marxin oppilaaksi ja ihailijaksi. Jonkin aikaa hän myös jatkoi kirjeenvaihtoa Marxin kanssa. Kesällä 1882 hän tuli Lontooseen ja kävi kahdesti luonani. Toisella kerralla tulini esittäneeksi hänelle vakavasti käsitykseni siitä, että hän oli vähän aikaisemmin ilmestyneessä kirjassaan¹¹² syyttänyt Marxia tahallisesta väärästä siteeraamisesta.

Nyt tämä saksalaisilta katederisosialisteilta viisautensa hakenut miekkonen on kirjoittanut Marxista artikkelin »Nuova Antologiaan»¹¹³ ja ollut niin hävytön, että on lähettänyt minulle, »suuresti kunnioitetulle ystäväleen» (!!) eripainoksen siitä. Hänen hävyttömyytensä käy ilmi seuraavasta vastauskirjeeni käännöksestä (kirjoitin hänen omalla kielellään, sillä hänen saksansa on vieläkin epävarmempaa kuin minun italiiani):

»Olen vastaanottanut kirjoitelmanne Karl Marxista. Teillä on vapaa valta kohdistaa mitä terävin kritiikkiin hänen oppeihinsa ja jopa ymmärtää ne väärin. Teillä on vapaa valta esittää puhtaasti mielikuvitukseen perustuva hahmotelma Marxin elämäkerrasta. Sitä vastoin teillä ei ole vapautta panetella kuolleen ystäväni luonnetta enkä salli kenenkään milloinkaan tekevän niin.

Otitte jo aiemmassa teoksessanne asiaksenne syyttää Marxia tahallisesta väärästä siteeraamisesta. Sen luetuuan Marx vertasi omia ja teidän lainauksianne alkuteksteihin ja sanoi minulle, että hänen lainauksensa olivat oikeita ja jos joku on tarkoituksellisesti siteerannut väärin, niin se olette te. Ja kun minä nyt näen kuinka te lainaatte Marxia, kuinka häpeämättömästi panette hänet puhumaan *'voitosta'*, vaikka hän puhuu *'lisäarvosta'*, vaikka hän toistuvasti varoitti siitä virheestä, että näitä molempia pidetään samana asiana (lisäksi herra Moores ja minä esitimme teille suullisesti saman asian jo täällä Lontoossa), niin tiedän ketä minun on uskottava ja kuka lainaa tahallaan väärin.

Se on kuitenkin pikkujuttu verrattuna teidän 'varmaan ja syvään vakaumukseenne... että kaikkia niitä'

(Marxin oppeja) 'hallitsee *tietoinen sofismi*', että Marx 'ei antanut väorien johtopäätösten estää itseään, *vaikka hyvin tiesikin ne vääriksi*', että 'hän usein esiintyi sofistina, joka halusi totuuden kustannuksella päästä olemassa olevan yhteiskunnan kieltämiseen' ja että hän 'leikki valheella ja totuudella kuten lapset arpakuu-
tioilla', niin kuin Lamartine sanoo.

Se saattaa käydä kohteliaisuudesta Italiassa, antiikin sivistyksen maassa. Ehkä tällaista pidetään myös kate-derisocialistien keskuudessa suurena kiitoksena, sillä ei-vähän nämä kelpo professorit olisi saaneet monilukuisia järjestelmiään milloinkaan aikaan elleivät olisi toimineet 'totuuden kustannuksella'. Me vallankumoukselliset kom-
munistit näemme asian toisin. Me pidämme sellaisia väitteitä loukkaavina syytöksinä ja koska me tiedämme ne valheellisiksi, me käännämme ne takaisin esittäjään-sä. Tämä häpäisee moisilla keksinnöillä yksinomaan itsensä.

Minusta näyttää, että teidän velvollisuutenanne olisi ollut osoittaa, mitä oikein on se erinomainen 'tietoinen sofismi', joka hallitsee Marxin kaikkia oppeja. Minä olen saanut etsiä sitä turhaan. Nagott! (Voimaperäinen lombardialainen ilmaus-tyhjää puhetta.)

Millainen pikkusielu onkaan oltava voidakseen kuvitella, että Marxin kaltainen ihminen 'olisi aina uhkaillut vastustajiaan toisella osalla', jota hän 'ei milloinkaan edes ajatellut' kirjoittaa, ja että tämä toinen osa olisi 'pelkästään Marxin näppärä keino väistää tieteellisiä argumentteja'. Tämä toinen osa on olemassa ja se julkais-
taan ennen pitkää. Ehkä te sen ilmestyessä vihdoinkin opitte käsittämään lisäarvon ja voiton eron.

Tämän kirjeen 'saksannos julkaistaan Zürichissä ilmestyvän 'Sozialdemokratin' seuraavassa numerossa.

Minulla on kunnia tervehtiä teitä kaikilla niillä tun-
teilla, jotka olette ansainnut.»

Tämä riittääköön tältä erää.

Lontoossa 12. toukokuuta 1883

Julkaistu »Der Sozial-
demokrat« lehdessä 19. ja 21.
n:oissa 3. ja 17. toukokuuta
1883

Werke, Bd. 19, S. 340—347